5. Иптаров С. Кыргыз элдик педагогикасы: Изденүүлөр жана табылгалар. //Билим берүүдөгү иновациялык процесстер: проблемалар, тажрыйбалар, өнүгүү келечеги. Б., 1995. 1-20-121б.

6. Абдрахманов С.К. Улуттук маданиятты калыптан-дырууга улуттук таалим-тарбия тажрыйбасынын мааниси. // «Маданият аркылуу билимге» илимий-практикалык конференциялык материалдары. -Б.:КББИ, 1996. -73-76б.

7. Педагогикалык кесипке даярдоодогу акмеологиялык жагдай // Ж. Баласагын атындагы КУУнун Жарчысы, №2 (114), 2023, 17-б.

8. Киберпедагогика – образовательный вызов XXI века // [Электрондук ресурс]. https://balasagynbulletin.com/ru/journals/tom-17-1-2025/kiberpedagogika-obrazovatelny-vyzov-xxi-veka

Рецензент: п.и.к., доцент Дуйшонбекова Г.Д.

УДК:372.853:37.02(575.2)(04)
DOI 10.58649/1694-9099-2026-1-112-118

Дөөлөталиева А.С., Анарбекова М., Мурзаибраимова Б.Б.
Жусуп Баласагын атындагы КУУ, И. Раззаков атындагы КМТУ
Дөөлөталиева А.С.,[1] Анарбекова М.,[1] Мурзаибраимова Б.Б.[2]
КНУ имени Жусупа Баласагына,[1] КГТУ имени И.Раззакова[2]
Doolotalieva A.S., Anarbekova M., Murzaibraimova B.B.
KNU Jusup Balasagyn, KSTU named after I. Razzakov
ORCID 0009-0006-3733-7581[1]
ORCID 0009-0008-5951-2840[2]
ORCID 0009-0000-1881-4051[3]

МЕКТЕП ОКУУЧУЛАРЫНЫН КРИТИКАЛЫК ОЙ ЖҮГҮРТҮҮСҮН ӨНҮКТҮРҮҮ ҮЧҮН БОЛОЧОК МУГАЛИМДЕРДИ ДАЯРДОО
ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К РАЗВИТИЮ КРИТИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ У ШКОЛЬНИКОВ
PREPARATION FOR FUTURE TEACHERS AND DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF SCHOOLCHILDREN

Кыскача мүнөздөмө: Бул макалада билим берүү системасындагы глобалдык өзгөрүүлөр контекстинде критикалык ой жүгүртүү көндүмдөрүнүн мааниси жана аларды болочок мугалимдердин кесиптик даярдыгына калыптандыруу маселеси каралат. Критикалык ой жүгүртүүнүн табиятын, аны өнүктүрүүдөгү чет элдик жана жергиликтүү ыкмаларды, ошондой эле болочок мугалимдердин критикалык ой жүгүртүүсүнүн деңгээлдери талданат. Болочок мугалимдердин кесиптик даярдыгы инсандык-иш аракеттери, продуктивдүү, системалык жана технологиялык ыкмалар аркылуу каралат. Ошондой эле методикалык жана практикалык даярдыктары критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө багытталган көндүмдөрүн калыптандыруу боюнча сунуштар берилет.

Аннотация: В статье рассматривается значение навыков критического мышления в условиях глобальных изменений в системе образования и проблема их формирования в профессиональной подготовке будущих учителей. Анализируется природа критического мышления, зарубежные и отечественные подходы к его развитию, а также уровни критического мышления будущих учителей. Профессиональная подготовка будущих учителей рассматривается через личностную и профессиональную деятельность, продуктивные, системные и технологические методы. Даны также рекомендации по формированию навыков методического и практического обучения, направленного на развитие критического мышления.

Abstract: The article examines the importance of critical thinking skills in the context of global changes in the education system and the problem of their formation in the professional training of future teachers. The nature of critical thinking, foreign and domestic approaches to its development, as well as the levels of critical thinking of future teachers are analyzed. The professional training of future teachers is considered through personal and professional activities, productive, systemic and technological methods. Recommendations are also given for the formation of skills of methodological and practical training aimed at developing critical thinking.

Негизги сөздөр: критикалык ой жүгүртүү; педагогикалык даярдык; кесиптик компетенттүүлүк; болочок мугалим; методикалык даярдык; практикалык көндүмдөр; педагогикалык ыкмалар.

Ключевые слова: критическое мышление; педагогическая подготовка; профессиональная компетентность; будущий учитель; методическая подготовка; практические навыки; педагогические методы.

Keywords: critical thinking; pedagogical training; professional competence; future teacher; methodological training; practical skills; pedagogical methods.

Билим берүү системасындагы глобалдык өзгөрүүлөр жана XXI кылымдагы көндүмдөрдүн мааниси билим алуунун мазмунуна жана окутуу усулдарына жаңы талаптарды коюуда. Бул контекстте критикалык ой жүгүртүү жөндөмү — окуучуларга өз алдынча ойлоого, маалыматты талдоого, суроо салууга жана негизделген чечим чыгарууга мүмкүнчүлүк берүүчү негизги көндүм болуп саналат [8]. Ошондуктан болочок мугалимдерди даярдоодо критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө багытталган компетенциялар өзгөчө мааниге ээ.

Критикалык ой жүгүртүү — бул адамдын логикалык, аналитикалык жана баалоочу жөндөмдөрүн камтыган татаал таанып-билүүчүлүк процесс. Эннис (Ennis) критикалык ой жүгүртүүнү "чечим кабыл алуу жана ишеним жаратуу үчүн логикалык түрдө жана ачык-айкын ой жүгүртүү" деп аныктаган [9]. Критикалык ой жүгүртүү жөндөмү билим алууда пассивдүү маалымат кабыл алуудан активдүү ойлонууга өтүүнү камсыздайт.

Критикалык ой жүгүртүү адамдын өзүнүн ой жүгүртүүсүн жана өзүнүн позициясын ар тараптуу түшүнүүнү жана аңдап алууну, ошондой эле жаңы чечимдерди табуу жана учурдагы абалга макул эместигин билдирүү жөндөмүн камтыйт.

Азыркы этапта биздин өлкөдө критикалык ой жүгүртүүнү «окуу жана жазуу аркылуу критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүү технологиясы» аркылуу ишке ашыруу сунушталып жатат [4].

Чет элдик окумуштуулардын тажрыйбасын колдонуу менен жана Д.Халперндин пикирине таянып, биз критикалык ой жүгүртүүнүн маңызы ушундай таанып-билүүчүлүк көндүмдөрдү жана стратегияларды колдонууда, алар каалаган натыйжаны алуу ыктымалдыгын жогорулатат деп айта алабыз [7].

Мугалим — окуучунун интеллектуалдык өнүгүүсүндө негизги ролду ойнойт. Демек, мугалим өзү критикалык ой жүгүртүү жөндөмү көндүмдөрүнө ээ болбосо, бул жөндөмдү окуучуга үйрөтө албайт. Изилдөөлөр көрсөткөндөй, болочок мугалимдердин критикалык ой жүгүртүү жөндөмү көндүмдөрүн калыптандыруу алардын кесиптик компетенттүүлүгүнүн маанилүү бөлүгү болуп саналат

Студенттердин кесиптик даярдыгын изилдөөнүн анализинин негизинде төмөнкүдөй изилдөө багыттарын аныктоого болот:

- кесиптик-педагогикалык даярдоого заманбап мамилелер;
- критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүү идеяларын пайдалануу аспектисинде педагогикалык жогорку окуу жайлардын студенттерин даярдоо процессине тарыхый-педагогикалык талдоо жүргүзүү;
- студенттерди кесиптик-педагогикалык даярдоонун маңызы.

Изилдөөбүздө кесиптик даярдоонун маңызын түздөн-түз карап чыгуудан мурун, аны изилдөөдө кеңири колдонулган ыкмаларга токтоло кетели: инсандык-иш аракеттери, продуктивдүү, продуктивдүү-жалпылоочу, системалык-структуралык (структуралык-системалык), программалык-максаттык, кесиптик-иштиктүү, технологиялык ж.б.

Аларды кароонун максаты - мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө даярдоонун негизги багыттарын жана мазмунун моделдөөдө заманбап мугалимдин жаран, педагог жана кесипкөй мугалим катары жеке сапаттарын аныктоо.

Жогоруда айтылган ар бир ыкманы кыскача сүрөттөп берели.

Инсандык – иш-аракеттери инсандык чөйрөлөрдүн өнүгүшү менен анын билим берүүчүлүк-кесиптик иш-аракеттеринин курамынын ортосундагы өз ара байланыштын маңызын чагылдырат, бул болочок адистерди даярдоонун сапаттык жаңы деңгээлин камсыз кылат.

Каралып жаткан категория инсандын ишмердүүлүгүнүн жана психофизикалык өнүгүүсүнүн бирдиктүүлүгүнүн мүнөздөмөлөрүнө кирет, анын кыймылдаткыч күчтөрүнүн ортосундагы карама-каршылыктардын ар кандай түрлөрү болуп саналат:

- окуучулардын өсүп жаткан мүмкүнчүлүктөрү жана алардын ишмердүүлүгүн уюштуруунун эски

формалары. Бул карама-каршылык студенттер биринчи курстан кийин психологияны жана педагогиканын негиздерин үйрөнүп, алардын жөндөмдүүлүктөрүн өрчүткөндөн кийин жаңы иш-аракеттен келип чыккан профессионалдык-практикалык керектөөлөрдөн жана аларды канааттандыруу мүмкүнчүлүктөрүнөн алыс болгон иш-аракеттин таанып-билүү түрлөрүнө гана киргизилип жатканынан көрүнүп турат. Кесиптик-педагогикалык даярдоонун алкагындагы бул карама-каршылык мындайча көрүнөт: студенттер үчүн жаңы реалдуу педагогикалык ишмердүүлүк тигил же бул психологиялык-педагогикалык проблеманы теориялык жактан изилдөө зарылчылыгын пайда кылат, ал эми салттуу түрдө уюштурулган окуу процесси аны канааттандырууга мүмкүнчүлүк бербейт;

- студенттер педагогикалык ишмердүүлүккө киргизүүгө аракет кылган жаңы тажрыйба жана мугалимдердин эскирген тажрыйбасы. Бул карама-каршылык студенттердин арасында педагогикалык реалдуулукка терс мамилени жаратат.

Башкача айтканда, студенттин кесиптик өнүгүүсүнүн кыймылдаткыч күчү анын билиминин, тажрыйбасынын өнүгүүсүнүн жетишилген деңгээлинин жана анын педагогикалык чөйрө менен байланышынын түрлөрүнүн ортосундагы карама-каршылык болуп саналат.

Жогоруда айтылгандардан көрүнүп тургандай, профессионалдык-иштиктүү мамиле мугалимдин жеке инсандык сапаттарынын бүтүндөй калыптанышын чагылдырбайт, тескерисинче, педагогикалык ишмердүүлүктүн айрым жеке факторлорун аныктоону чагылдырат. Мугалимдин жеке сапаттарынын өзү педагогикалык ишмердүүлүктүн белгилүү бир негизи, бул ишмердүүлүктүн курамдык бөлүгү катары каралат.

Окуучулардын критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү үчүн болочок мугалимдердин даярдыгынын мазмунун аныктоо үчүн негиз болгон критерийлеринин көрсөткүчтөрүн төмөндө келтиребиз:

Маалыматтык - тааныштыруу – критикалык педагогикалык ой жүгүртүүнүн төмөн деңгээли менен мүнөздөлөт; окуучулардын мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүү теориясынын элементтери жана аны өнүктүрүү методдору менен максаттуу түрдө таанышуу жөндөмдүүлүгү, ошол эле учурда мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүүнүн теориялык негиздерин жана аны өнүктүрүүнүн ыкмаларын өздөштүрүү көндүмдөрү, ошондой эле критикалык ой жүгүртүүнүн маңызы жана аны өнүктүрүү ыкмалары жөнүндө билимди практикада максаттуу колдонуу көндүмдөрү. Бул процессти чагылдырууда жана мектеп окуучуларынын критикалык ой жүгүртүүсүнүн өнүгүү деңгээлин талдоо ыкмаларын колдонууда кыйынчылыктар келип чыгат.

Кесиптик-теориялык - критикалык-педагогикалык ой жүгүртүүнүн примитивдүү деңгээлин, мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүү теориясынын элементтери жана аны өнүктүрүүнүн методдору менен максаттуу түрдө таанышуу, мектеп окуучуларында аны өнүктүрүүнүн теориялык негиздерин жана ыкмаларын өздөштүрүү, бирок мектепте анын критикалык ой жүгүртүү жөндөмдүүлүгүн жана ыкмаларын практикада максаттуу колдоно билүү жөндөмдүүлүгүн камтыйт. Өзүнүн критикалык-педагогикалык ой жүгүртүү процессин чагылдыруу жана мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүүнүн өнүгүү деңгээлин талдоо ыкмаларын колдонуу жетишсиз иштелип чыккан.

Кесиптик-иш-аракетке негизделген - критикалык-педагогикалык ой-жүгүртүүнүн "өркүндөтүлгөн" деңгээлин, маселенин теориясын өздөштүрүүнүн негизинде мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүүнүн маңызы жөнүндө билимди жана аны өнүктүрүүнүн ыкмаларын практикада максаттуу колдоно билүү жөндөмүн, бирок өзүнүн критикалык ой-жүгүртүү деңгээлин жана мектепте өзүнүн диагностикасын өнүктүрүү методикасын колдонуу процессин чагылдыруу жөндөмүнүн жетишсиз өнүккөндүгүн болжолдойт.

Рефлексивдүү-диагностикалык - критикалык-педагогикалык ой жүгүртүүнүн жогорку деңгээлин, өзүнүн критикалык ой жүгүртүү процессин чагылдыруу жана мектеп окуучуларында критикалык ой жүгүртүүнүн теориясын жана аны өнүктүрүү ыкмаларын өздөштүрүүнүн негизинде мектеп окуучуларында анын өнүгүү деңгээлин диагностикалоо методдорун колдонуунун өнүккөн жөндөмүн, ошондой эле мектеп окуучуларынын критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү ыкмаларын практикада максаттуу колдоно билүүнү талап кылат.

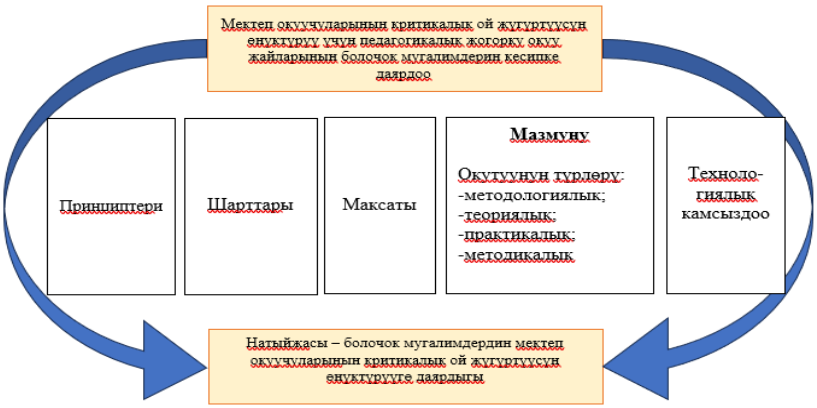
Мектеп окуучуларынын критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө студенттердин даярдыгынын жогоруда келтирилген бардык деңгээлдери үзгүлтүксүз өз ара байланышта жана аралык позицияларга ээ. Мындан тышкары, кийинки деңгээлдердин ар бири мурункулардын бардыгын камтыйт, ал эми ар

бир төмөнкү деңгээл кийинки жогорку деңгээлге даярдыкты камсыз кылат жана ага сапаттык өзгөрүүлөрдү киргизе алат.

Келечектеги адистерди теориялык жактан даярдоонун натыйжасы болуп илимдин негиздерин билүү, илимий жана психологиялык-педагогикалык ой жүгүртүүнүн шык-жөндөмдөрүн жана көндүмдөрүн, педагогикалык багытты камтыган даярдык саналат.

Студенттерди (болочок мугалимдерди) методикалык даярдоо мазмундун принциптерин, эрежелерин, фактыларын, билим берүүнүн жана тарбиялоонун активдүү формаларын жана ыкмаларын ж.б. билүү менен аныкталат. Мектеп окуучуларынын критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүү үчүн студенттерди методикалык даярдоо университетте студенттерди окутуу процессинде да, ошондой эле мектеп окуучуларын негизги мектепте окуунун белгилүү бир предметине окутуу практикасында да, критикалык ой жүгүртүүнүн негизинде чечилген педагогикалык милдеттерди колдонууга байланышкан бир катар маселелерди камтыйт. Студенттерге түрдүү ыкмаларды, стратегияларды жана башкаларды үйрөтүү методикасын алуу мектеп окуучуларынын критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө багытталган методикалык иш болуп саналат.

Андан ары практикалык окутууну карап көрөлү. Окутуунун бул түрү мугалимдин инсандык жана кесиптик сапаттарын, ошондой эле методикалык, теориялык жана усулдук билимдерди ишке ашырууга багытталган көндүмдөрдү камтыйт. Аталган көндүмдөр диагностикалык, конструктивдүү, уюштуруучулук, коммуникативдик жана изилдөөчүлүк мүнөздөгү комплексти түзөт. Ошол эле учурда бул көндүмдөр өз алдынча мааниге ээ болуп, бири-бири менен тыгыз байланышта өнүгөт. Билимге таянмайынча, бул көндүмдөр толук өздөштүрүлбөйт жана ишке ашпайт.

1-сүрөт. Мектеп окуучуларынын критикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө болочок мугалимдерди даярдоонун структуралык элементтери

Педагогикалык жогорку окуу жайларында окутуунун эң кеңири тараган уюштуруу формаларына лекциялар, семинарлар, адистик боюнча семинарлар, коллоквиумдар, лабораториялык иштер, практикумдар жана адистик боюнча практикалык сабактар, өз алдынча иштер, студенттердин илимий-изилдөөчүлүк иштери, педагогикалык жана квалификациялык ишти коргоо алдындагы практика, илимий-педагогикалык практика ж.б. кирет.

Университетте иштин жогоруда аталган формаларынын ичинде окуу убактысынын 35-40 пайызын ээлеген лекциялар эн маанилуу роль ойнойт. Ошону менен бирге лекциянын пайдасына жасалган тыянактар студенттердин жана мугалимдердин анкета сурамжылоонун натыйжаларына негизделди: студенттер лекцияны окутуунун маанилүү формасы деп эсептешет, ал эми мугалимдер жалпыланган түрдө илимий билимдердин негиздерин түптөөдө жана аны студенттерге жеткирүүдө эң натыйжалуу деп эсептешет. Лекциянын формасы окуу процессинин башка формаларын өнүктүрүү үчүн колдонмо болуп саналат. Студенттер лекция учурунда таанышкан окуу материалы кийинки семинарларда жана практикалык сабактарда, өз алдынча иштөө үчүн негиз болуп кызмат кылат. Ушуга байланыштуу лекцияны өткөрүүнүн эффективдүү жолун табуу маселеси табигый түрдө келип чыгат [2; 5].

Университеттеги лекциялардын функциялары жана түрлөрү психологиялык-педагогикалык адабияттарда кыйла кеңири чагылдырылган. П.И. Пидкасистый, М.Л. Портнов лекциянын төмөнкүдөй негизги функцияларын аныктайт: маалыматтык (зарыл маалыматты жеткирет), стимулдаштыруучу (темага болгон кызыгууну ойготуучу), тарбиялык жана өнүктүрүүчү (кубулуштарга баа берет, ой жүгүртүүсүн өнүктүрөт) [6]. Б.Ц.Бадмаев лекциянын багыт берүү, түшүндүрүү, ынандыруу сыяктуу функцияларын аныктайт [1]. Лекция билимди жалпылоочу жана системалаштыруучу функциясын да аткарат.

Каралып жаткан лекциянын функциялары биз тараптан студенттердин критикалык-педагогикалык ой жүгүртүүсүн калыптандыруу процессинде колдонулган жана аны структуралаштыруу максатында изилденип жаткан дисциплина боюнча билимдердин жыйындысын критикалык-педагогикалык түшүнүүгө негизделген.

Тандалган критерийлерге жараша университетте негизги лекция формаларына жалпы сереп салууда төмөнкүдөй лекциялардын түрлөрү менен берилиши мүмкүн.

1. Жалпы максаттары боюнча: тарбиялоочу, үгүттөөчү, тарбиялоочу, агартуучу, өнүктүрүүчү.

2. Илимий деңгээли боюнча: академиялык жана популярдуу.

3. Дидактикалык милдеттери боюнча: киришүү, учурдагы, жыйынтыктоочу-конспект, киришүү, обзор, лекция-консультациялар, лекция-визуализациялар (аныктуулуктун күчөтүлгөн элементи менен).

4. Материалды баяндап берүү ыкмалары боюнча: бинардык же лекция-дискуссиялар (ар кандай позицияларды жактаган эки мугалимдин диалогу), проблемалык, лекция-конференциялар [6, 311-б.].

Л.Я. Гимельшейндин пикирине кошулабыз: ар кандай лекциянын глобалдык максаты — «проблеманы ийкемдүү чечүүгө, конкреттүү маселелерди чечүүдө илимий жана практикалык изилдөөлөрдү жүргүзүүгө үйрөтүү» [3, 12-б.]. Студенттерди даярдоо процессинде лекциянын ар бир түрүнө мүнөздүү болгон бардык мүмкүнчүлүктөрдү жана артыкчылыктарды толук ишке ашыруу, аны ишке ашыруунун конкреттүү стратегиялары менен айкалыштыруу аркылуу камсыздалып, келечектеги мугалимдердин критикалык педагогикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

И.О. Загашев жана С.И. Заир-Бек «өркүндөтүлгөн (продвинутый)» лекциянын артыкчылыктары жөнүндө төмөнкүлөрдү белгилешет:

- студенттердин салыштырмалуу чоң топтору менен иштөөгө мүмкүндүк берет жана ар бирин активдештирет;
- жогорку деңгээлдеги ой жүгүртүүнү (анализ, синтез, баалоо) өнүктүрөт;
- гипотезаларды түзүүдө студенттерге дисциплиналар аралык байланыштарды орнотууга мүмкүнчүлүк берет;
- убакытты жогорку натыйжалуулук менен пайдаланууга шарт түзөт;
- изилденип жаткан материалды терең түшүнүүгө жана ага карата жеке мамилени калыптандырууга көмөк көрсөтөт;
- илимий-изилдөө иштерин жазууда зарыл болгон жазуу көндүмдөрүн өнүктүрөт [4, 91-б.].

«Өркүндөтүлгөн» лекция стратегиясын колдонуунун мисалы.

Урматтуу студенттер, бүгүн биз эки маселени карап чыгабыз. Биринчиси — педагогика илиминин негизги категорияларынын бири болгон «педагогикалык процесстин» маңызын тактоо, экинчиси — педагогикалык процесстин мыйзам ченемдүүлүктөрүн аныктоо. Мугалим бир нече жетектөөчү суроолорду берип, студенттерге өз оюн билдирүүгө мүмкүнчүлүк түзөт. Бул студенттерде лекциянын мазмунун өз алдынча иштеп чыгуу процессинде ишке аша турган же ишке ашпай турган күтүүлөрдү калыптандырат. Суроолор ар кандай типте болушу мүмкүн, мисалы: «Педагогикалык процесс деген эмне?», «Силер “мыйзам ченемдүүлүк”, “мыйзам” деген түшүнүктөрдү кандай түшүнөсүңөр?», «Алардын ортосунда кандай окшоштуктар же айырмачылыктар бар?», «Педагогикалык процесстин кандай өзгөчөлүктөрүн атай аласыңар?» ж.б.

Лекцияны уга баштоодон мурда студенттерге 4–5 мүнөт убакыт бөлүп, лекциянын биринчи жана экинчи бөлүктөрү боюнча жооптордун варианттарын мамычалар түрүндө түзүү сунушталат. Алар өздөрүнүн турмуштук тажрыйбасына таянып, каралып жаткан түшүнүккө байланыштуу терминдердин тизмесин бир графага, ал эми педагогикалык процесстин өзгөчөлүктөрүн экинчи графага жазышат. Теманы изилдөөдө негизги «векторлорду» аныктоо аркылуу студенттер изилдөө иштерин пландаштырууну үйрөнүшөт жана ошол эле учурда окутуу процесси үчүн жоопкерчиликти мугалим менен бирге бөлүшүшөт.

Андан кийин жуптарда жана топтордо пикир алмашуу жүргүзүлөт, анын жүрүшүндө тизмелер кеңейтилет же такталат. Айрым жуптар өздөрүнүн жазуулары менен бөлүшүп, айтылган ойлорду тактоо жана жалпылоо максатында аларды доскага жазуу сунушталат.

Мугалим «педагогикалык процесс» түшүнүгүн ар түрдүү авторлордун аныктамаларын салыштырып талдоо аркылуу түшүндүрүп, анын түзүмүн жана негизги белгилерин ачып көрсөтөт. Жуптарда иштөө улантылат: жуптун бир мүчөсү каралып жаткан түшүнүккө дал келген жооптордун жанына «+» белгисин коёт, ал эми дал келбегендердин жанына «–» белгисин белгилейт. Экинчи мүчө тизмеге кирбей калган жаңы маалыматтарды жазып алат.

Студенттер лекциялык материалды активдүү кабыл алып, өз божомолдору менен салыштырып, «+» жана «–» белгилери аркылуу белгилешет. Мындай ыкма лекцияны жөн гана пассивдүү жазууга караганда алда канча натыйжалуу болуп саналат.

Андан соң лекциянын биринчи бөлүгүнүн жыйынтыгы чыгарылат. Студенттер өз жоопторун лекциядагы аныктамалар менен салыштырып, кандай жаңы маалыматтарды өздөштүрүшкөнүн талкуулашат. Мугалим бир нече жупка сөз берип, алардын пикирлерин угат жана башка студенттерге тактоочу суроолорду берет: «Бул пикирге макулсуңарбы?», «Башка көз караштар барбы?», «Бул ойлордун айырмачылыгы эмнеде?» ж.б. Мындай талкуу критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө өбөлгө түзөт.

Белгилүү бир маселе боюнча өз көз карашын негиздеп коргой билүү — критикалык ой жүгүрткөн студенттин маанилүү сапаты. Ошондой эле башка пикирлерди угуу жана зарыл учурда өз көз карашын кайра карап чыгуу да маанилүү.

Лекциянын экинчи бөлүгүндө да иш ушундай эле ыкма менен улантылат. Студенттер мурдагы тизмеге жаңы пункттарды кошуп, дал келген жана дал келбеген маалыматтарды белгилешет.

Лекциянын аягында жуптар алган билимдерин талкуулап, жыйынтыктарын башка студенттер менен бөлүшүшөт. Мугалим жыйынтык чыгарып, маалыматтарды жалпылайт жана тактайт.

Студенттердин ишинин жыйынтыгы катары «Педагогикалык процесстин өзгөчөлүктөрүн педагогикалык ишмердүүлүктө колдонуу» темасында кыскача эссе жазуу сунушталат. Айрым студенттер мектеп турмушунан мисалдар келтирсе, башкалары өздөрү байкаган окуяларга теориялык түшүндүрмө берүүгө аракет кылышат. Бул тапшырмалар теория менен практиканын байланышын камсыз кылат.

Бир жагынан теория практикада ырастalса, экинчи жагынан студенттер реалдуу педагогикалык кырдаалдарды талдоо тажрыйбасына ээ болушат.

Бул стратегияны колдонууда студенттер лекциянын мазмунун өз алдынча түзүлгөн план менен байланыштырып, суроо-жооп процесси аркылуу маалыматты активдүү өздөштүрүшөт. Жаңы жана мурдагы билимдерди салыштыруу аркылуу түшүнүү тереңдейт.

Лекциянын аягында студенттер окутуучу-лектордун ишмердүүлүгүнө жана лекциянын натыйжалуулугуна баа беришет. Баалоо анонимдүү жүргүзүлүшү мүмкүн.

«Өркүндөтүлгөн» лекция стратегиясы студенттерде төмөнкү билгичтиктерди өнүктүрөт:

•материалды өз алдынча түзүү жана системалаштыруу;

• маалыматтагы негизги элементтерди бөлүп көрсөтүү;

• ар кандай көз караштарды салыштырып талдоо;

• ойду так жана негиздүү билдирүү;

• жупта жана топто иштөө;

• маалыматты оптималдуу формада берүү.

Болочок мугалимдерди критикалык ой жүгүртүүгө үйрөтүү — мектептик билим берүүнү жаңылоонун негизги шарттарынын бири болуп саналат. Бул даярдык алардын методикалык, когнитивдик жана рефлексивдик жөндөмдөрүн өнүктүрөт. Демек, жогорку педагогикалык билим берүү программалары критикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө багытталган мазмун жана ыкмалар менен толукталышы зарыл.

Колдонулган адабияттар

1. Бадмаев Б. Ц. Методика преподавания психологии /Б. Ц. Бадмаев. -М.: Владос, 1999.

2. Борисова Н.В. Новые технологии обучения: нетрадиционные формы лекций: учеб. пособие /Н. В. Борисова, А. А. Соловьева. -М.: Академия, 1992. - 196 с.

3. Гимельшейн Л. Я. О принципах проведения лекции /Л.Я. Гимельшейн. - Кемерово: Изд-во Кузбас. гос. тех. ин-та, 1994. - 136 с.
4. Загашев И. О. Критическое мышление: технология развития /И. О. Загашев, С. И. Заир-Бек. - СПб.: Альянс Дельта, 2003. - 284 с.
5. Нейман Р. Э. Роль лекции в высшем образовании /Р. Э. Нейман //Пед. высшей школы: цикл лекций /ред. И.М. Гапонов. -Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 1969. - С. 73-81.
6. Пидкасистый П. И. Искусство преподавания /П . И . Пидкасистый М. Л. Портнов. -М.: Пед. общество России, 1999. -212 с.
7. Халперн Д. Психология критического мышления /Д. Халперн. -СПб.: Питер, 2000.
8. Facione P. A. Critical Thinking: What It Is and Why It Counts. Insight Assessment, 2011.
9. Ennis R. H. A Logical Basis for Measuring Critical Thinking Skills. Educational Leadership, 1985. - 43(2), 44–48.

Рецензент: п.и.к., доцент Асанбекова Д.Д.

УДК:372.853:37.02(575.2)(04)
DOI 10.58649/1694-9099-2026-1-118-123

Дөөлөталиева А.С., Исмаилова Г.Д., Асанбекова Д.Д.
Жусуп Баласагын атындагы КУУ,
И.К.Ахунбаев атындагы КММА
Дөөлөталиева А.С.,[1] Исмаилова Г.Д.,[1] Асанбекова Д.Д.[2]
КНУ имени Жусупа Баласагына,[1]
КГМА им.И.К.Ахунбаева[2]
Doolotalieva A.S., Ismailova G.D., Asanbekova D.D.
KNU Jusup Balasagyn,
KSMA named after I.K. Akhunbaev

[1]ORCID 0009-0006-3733-7581
[2]ORCID 0009-0005-7213-5865
[3]ORCID 0009-0000-4404-2630

ФИЗИКАЛЫК МАСЕЛЕЛЕРДИ ЧЫГАРУУ АРКЫЛУУ ОКУУЧУЛАРДЫН ЛОГИКАЛЫК ОЙ-ЖҮГҮРТҮҮСҮН ӨСТҮРҮҮ
РАЗВИТИЕ ЛОГИЧЕСКОГО МЫШЛЕНИЯ УЧАЩИХСЯ ЧЕРЕЗ РЕШЕНИЕ ФИЗИЧЕСКИХ ЗАДАЧ
DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING OF STUDENTS THROUGH SOLVING PHYSICAL PROBLEMS

Кыскача мүнөздөмө: Бул илимий-методикалык макалада мектеп окуучуларынын логикалык ой жүгүртүүсүн өнүктүрүүнүн актуалдуу маселелери, өзгөчө физика сабагындагы маселелерди чыгаруунун мазмундук жана методикалык өзгөчөлүктөрү кеңири талданган. Тексте логикалык ой жүгүртүүнү өнүктүрүүгө өбөлгө түзгөн маселелердин мазмунун тандоо, аналитикалык жана логикалык ыкмаларды колдонуу, окуучулардын чыгармачылык жана өз алдынча иштөө жөндөмдөрүн өрчүтүү жолдору, бир нече варианттуу чыгарылыштарды сунуштоо жана талдоо зарылдыгы баяндалат. Логиканын негизги мыйзамдарын колдонуу маселелерди анализдөөнүн жана чыгаруунун ажырагыс бөлүгү катары көрсөтүлгөн.

Аннотация: В данной научно-методической статье формулируется подробный анализ современных проблем развития логического мышления школьников, в частности содержания и методических особенностей решения задач на уроках физики. В тексте описывается необходимость подбора содержания задач, способствующих развитию логического мышления, использования аналитических и логических методов, способов развития творческих способностей учащихся и навыков самостоятельной работы, представления и анализа вариантов решения. Показано, что применение основных законов логики является неотъемлемой частью анализа и решения проблем.

Abstract: In this scientific-methodical article, a detailed analysis of modern problems of the development of logical thinking of schoolchildren is given, in particular, the content and methodological